Popeleční středa

Původ materiálu
Marek Zikmund
Pořadí v lekci
33

Téma

Začátek postní doby se symbolikou popela jako znamení pomíjivosti a pokání.

Cíle

- Děti poznávají význam pokání. Přiznání a vyznání vlastního selhání není znakem slabosti, ale naopak odvahy.
- Dále si děti uvědomují pomíjivost, konečnost, a vedle toho to, co má skutečnou, nepomíjivou hodnotu.

Pro učitele

Poznámky k příběhu

- Řecké slovo „metanoeite“, které překládáme jako „obraťte se“, znamená v původním významu „změnit smýšlení“. Popeleční středa vybízí, abychom začali jinak myslet, dívat se pod povrch věcí a objevovat to, co zabraňuje uskutečnit záměr, který se mnou Bůh má.
- Obyvatelé města Ninive, které bylo synonymem pohanské zkaženosti a zloby, okamžitě reagují na Jonášovo volání — „Ještě čtyřicet dní a Ninive bude vyvráceno“ (Jon 3,4) Ninivští činí pokání — v podobě půstu a v obléknutí žíněných suknic. Jestliže Bůh Ninive ušetří, je tou nejvlastnější příčinou jeho milosrdná láska ke všem bez výjimky, jak to sám v závěru knihy říká: „A mně nemělo být líto Ninive, toho velikého města, v němž je víc než sto dvacet tisíc lidí, kteří nedovedou rozeznat pravici od levice, a v němž je i tolik dobytka?“ (Jon 4,11) Přesto je pokání Ninivanů příkladem, jak je možné se otevřít Božímu milosrdenství a dát mu volný průchod. Stojí přitom za povšimnutí, že Jonášovo kázání je velmi strohé a zdánlivě pouze kategoricky ohlašuje trest; nicméně Ninivané nepřeslechnou, že jako čas Boží trpělivosti je tu stanovena lhůta (40 dnů) a té bez nejmenšího odkladu využijí. V evangeliu pak opět v Ježíšových slovech, tentokrát na adresu učitelů Zákona a farizeů, zaznívá zmínka o obyvatelích Ninive jako zahanbujícím

vzoru: „[…] oni se na Jonášovo kázání obrátili — a hle, zde je někdo víc než Jonáš“ (Mt 12,41; srov. L 11,30n).

- Číslo čtyřicet hraje přitom významnou roli jako doba zkoušky (srov. čas potopy v Gn 7,4.17, čas, po který zvědové prozkoumávali zaslíbenou zemi v Nu 13,25, čas putování Izraelitů po poušti v Ex 16,35; Nu 14,33n; 32,13; Joz 5,6; v Novém zákoně pak čas Ježíšova postu na poušti v Mt 4,1par). Podle Jana Hellera (*Symbolika čísel a její původ.* Praha: Pastorační středisko, 2003; s. 20) jde o jedno z nejdůležitějších čísel starého Východu, jehož význam se odvozoval z doby, po kterou nelze na obloze pozorovat souhvězdí Plejády. Už ve staré Babylónii se těchto 40 dní považovalo za čas zvláštního ohrožení.

Poznámky k tématu období

Popeleční středou začíná čtyřicetidenní postní období, které je přípravou na oslavu Velikonoc.

Zavedení „popeleční středy“ se datuje někdy do 6.–7. století, kdy byl začátek postního období přeložen ze 6. neděle před Velikonocemi na předcházející středu, aby se z postní doby vyčlenily jednotlivé neděle, které nejsou chápány jako postní den.

Již od konce 11. století se na Popeleční středu uděluje popelem znamení kříže na čelo (= popelec) s formulí: „Pamatuj, že prach jsi a v prach se obrátíš“ (srov. Gn 3,19), nebo „Obraťte se a věřte evangeliu“ (Mk 1,15). Přijetí popelce je znamením kajícnosti převzatým z biblické tradice a uchovávaným v církvi až do dnešní doby. Symbolicky se tak naznačuje stav člověka, který vyznává před Bohem své nepravosti, svůj hřích a vyjadřuje vůli vnitřně se obrátit s nadějí, že mu Bůh odpustí.

Úskalí

Na Jonášově příběhu můžeme dobře pozorovat, jak Bůh jedná s člověkem. Nejdříve si vybere Mojžíše, Davida, Daniele nebo Jonáše a připravuje ho ke konkrétnímu úkolu. Jenže to není tak jednoduché, jak se zdá. Zrovna u Jonáše vidíme, jak je to složitá cesta, než se Boží slovo dostane do Ninive. Pán Bůh má hodně práce nejdříve se svým služebníkem. Ovšem na druhou stranu je v tom pro nás také povzbuzení, když vidíme, že Bůh nevyměňuje své služebníky okamžitě za jiné, když ti první selhávají! Pánu Bohu záleží na Jonášovi a dává si s ním práci. Z těžké životní zkoušky a dramatické události vyšel „proměněný“ člověk! Našemu Bohu záleží také na nás. Proto k nám mluví, proto se nás různým způsobem dotýká a čeká, že jeho námaha a výchova přinese nakonec podobné ovoce jako u Jonáše.

Podnětů k otázkám není málo: Pobyt Jonáše v břiše velryby (Jon 2), enormně rychlý růst skočce (Jon 4,6), upozornění historiků, že v době sepsání knihy bylo Ninive ruinou, nebo přímo

neuvěřitelný účinek jakéhosi izraelského proroka na pohany v Ninive. Knihu Jonáš ovšem podle většiny teologů nelze číst jako historii. Ne proto, že by toho Bůh nebyl schopen, nýbrž z toho důvodu, že charakter knihy má mnohem více formu midraše, poučného vyprávění beroucího si za svůj základ historický fakt (proroka Jonáše ze 2 Kr 14,25), který ovšem volně rozvíjí jako příběh s určitým poselstvím. Prorok je ten, kdo mluví ve jménu Božím, ten, kdo přináší Boží zvěst. A kniha Jonáš je právě touto Boží zvěstí. Neřadíme ji k historickým spisům, ale k proroctvím, protože její děj je proroctví (slovo Boží do našeho života) určené pro nás, ne pouhá zpráva o dávném prorokovi.

I styl popisu oněch historicky a přírodovědecky těžko vysvětlitelných skutečností (velryba polykající Jonáše) náleží především k vypravěčským prostředkům, které stupňují spád děje. Teologové mluví o rozlišování literárních forem, tedy, že báseň (např. žalm) nelze číst jako dogmatický traktát, podobenství nelze obviňovat z historické lži a rodokmenu nelze vyčítat slohovou chudost a malý spád děje. Nejdůležitější na knize Jonáš není velryba nebo Ninive, ale výzva k obrácení pro každého z nás.

Odkazy

Šorm, Zdeněk: *Jonáš.* Pracovní list; dostupné z http://goo.gl/k2LMV5.

Havel, Tomáš Cyril — Muroňová, Eva: *Kříž života. Metodika ke katechezím v postní a velikonoční době.* Brno: Ve spolupráci s Katechetickým a pedagogickým centrem ostravsko-opavské diecéze pro Společnost pro celistvou na smysl zaměřenou pedagogiku Franze Ketta, Jiří Brauner — Kartuziánské nakladatelství, 2010.

Box, Su: *První biblické příběhy s hlavolamy.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

Pasquali, Elena: *Minutové příběhy z Bible.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

David, Juliet: *Bible v obrázcích.* Praha: Česká biblická společnost, 2008.

Pro děti

Pro předškolní děti

Jistě to znáte, že vám maminka nebo tatínek řekne, abyste si uklidili hračky, a vám se do toho nechce. Raději se někde schováte a máte radost, že vás rodiče nemůžou najít.

Podobně to bylo s Jonášem.

Bůh řekl Jonášovi: „Jdi do města Ninive a řekni lidem, kteří tam bydlí, že dělají velkou neplechu. Vůbec se mi to nelíbí. Řekni jim, že pokud se nepolepší, celé město bude zničeno.“ Ninive bylo velké město a lidé tam byli na sebe velice zlí.

Jonáš byl rozmrzelý.

„Nechci udělat, co mi Bůh přikázal,“ bručel. „Nepůjdu do Ninive, ještě by mně někdo ublížil. Raději uteču.“

A tak se Jonáš vydal na cestu. Ne do Ninive, ale nastoupil na loď, která měla namířeno na opačnou stranu. Jonáš si udělal pohodlí a usnul. Zatímco spal, seslal Bůh velikou bouři. Vál silný vítr a zvedaly se velké vlny. Všichni námořníci se hrozně báli. Zatřásli s Jonášem: „Probuď se, loď se potápí!“ Jonáš odpověděl: „Je to všechno moje chyba. Utekl jsem před Bohem. Musíte mě hodit do moře, a tak se zachráníte.“ A tak ho námořníci hodili přes palubu.

Moře se hned uklidnilo, ale Jonáš už se topil. Vlny se mu přelévaly přes hlavu a on volal v úzkosti o pomoc. A Bůh poslal velikou rybu a ta Jonáše pohltila živého. Jonáš byl v břiše velké ryby tři dny. Kolem něj byla úplná tma. Jonáš litoval toho, že Pána Boha neuposlechl a modlil se k Němu: „Odpusť mi, prosím, že jsem tě neuposlechl.“ Bůh pak rozkázal rybě, aby vyvrhla živého Jonáše na břeh.

Tentokrát Jonáš uposlechl a šel do města Ninive.

Tam řekl lidem: „Mám zprávu od Pána Boha. Chováte se moc špatně. Je načase s tím přestat. Je načase, abyste se polepšili.“

Když Bůh viděl, že se obrátili a napravili, zaradoval se, smiloval se nad nimi a nepřivedl na ně zkázu, kterou jim sliboval.

Aktivita k příběhu

S dětmi při vyprávění o Jonášovi sedíme na zemi kolem deky nebo velkého kusu látky. Na příslušných místech děje pomocí deky znázorníme, kde Jonáš zrovna je, nebo jak se cítí. Např. chytneme deku a děláme s ní vlny — rozbouřené moře, potom se pod deku schováme — když je Jonáš v moři, můžeme děti postupně pohoupat v dece jako zachráněného Jonáše ve velrybě — když ho velryba „veze“ ke břehu. Pak si děti postupně stoupnou doprostřed deky a řeknou zprávu pro Ninive…

Pro mladší děti

Lidé města Ninive žili hříšně, navzájem si ubližovali. Izraelci jim říkali pohané, protože nevěřili v Hospodina. Hospodin poslal proroka Jonáše, aby zvěstoval obyvatelům města Ninive, že se

blíží den, kdy bude město zničeno.

Jonáš nechtěl vyřídit tak neradostnou zprávu. Myslel si, že uteče před Pánem Bohem. Vstoupil tedy na loď. Na moři se však rozpoutala bouře a lodníci mysleli, že je to kvůli Jonášovi. Proto ho svrhli do moře.

Hospodin ale chtěl, aby Jonáš splnil svůj úkol v městě Ninive. Poslal Jonášovi na pomoc velrybu. Velryba Jonáše spolkla a vyvrhla na břeh. Hospodin tak Jonáše vrátil na cestu.

Jonáš tři dny procházel městem Ninive.

„Přišel čas a Hospodin vás ztrestá. Jen čtyřicet dní a město Ninive bude zničeno," volal.

Jak obyvatelé města uslyšeli rozsudek, který nad nimi vyslovil Hospodin, velice se ulekli. „Naše město bude zničeno! Čiňme pokání, snad se Hospodin nad námi slituje!"

Lidé začali litovat svých činů. Král města nařídil nosit smuteční roucho a postit se. Sám nic nejedl a nepil. Modlil se za záchranu města.

Hospodinu se zželelo města Ninive. Odpustil obyvatelům města.

Hospodin se smiloval nad městem, neboť jeho obyvatelé vyjádřili lítost nad tím, co způsobili zlého.

Pro starší děti

1. Co se stalo s Jonášem, když ho námořníci hodili do vody? Proč to tak Hospodin udělal? Co ho čeká? Jonášova modlitba ve 2. kapitole je vyznáním, že Bůh se o člověka stará, ať je kdekoliv, nikdy ho nenechá na holičkách, vždy je s ním. I když se zdá, že vhozením do moře jeho život končí, tak i tam má Hospodin řešení — posílá mu záchranu, pomoc. Představte si, že jste utekli před Bohem a on si vás najde — až to dopadne tak, že vás vhodí do rozbouřeného moře, voda ze všech stran, nikde žádná pevnina, nic, čeho se dá chytit, jen vlny. V tu chvíli si člověk myslí, že je konec. A do toho se na obzoru objeví velryba, doplave k Jonášovi a bez mrknutí oka ho sežere. A přece, ač se zdá, že velryba byla poslední kapkou v hořké smrti Jonáše, je právě začátkem — Bůh ji posílá jako záchranu! Jonáš je zachráněn a oslavuje Hospodina modlitbou.

   Zeptejte se dětí, zda už někdy zažily, že utíkaly před úkolem, který měly splnit. Zda se jim stalo, že si připadaly na konci svých sil, že už to dál nešlo a pak přece vysvitla naděje.

2. V prorockém vyprávění o Jonášovi se Izrael zamýšlí nad svým vyznáním víry: „Hospodin, Hospodin, Bůh milosrdný a milostivý, shovívavý, velmi laskavý a věrný! Prokazuje

milosrdenství tisícům, odpouští vinu, zločin a hřích, ale také neponechává bez trestu, nýbrž stíhá vinu otců na synech a na vnucích do třetího i čtvrtého pokolení“ (Ex 34,6n). Vyznání tvrdí, že Bůh je plný milosti, milosrdenství a odpuštění, že však zároveň není lhostejný vůči hříchu. Jonáš prožívá sám na sobě, že platí obojí: milost i spravedlnost, odsouzení i spása. Ač se zrovna topí v moři, neznamená to, že jej Bůh opustil.

3. Náš příběh je svědectvím toho, že má Bůh zájem o každého člověka. Boží slovo se dotklo svědomí lidí v Ninive a ukázalo, co je špatně, čeho je třeba litovat a co je třeba opustit. Sto dvacet tisíc lidí — celé město — volá k Bohu a činí pokání. Pokání — to není jen nějaká chvilková citová záležitost, je to čin. Jan Křtitel volal kdysi u Jordánu: „Neste ovoce hodné pokání!“ a konkrétním lidem vysvětloval, co to v jejich situaci znamená. Také v Ninive se pokání projevilo v činech. Lidé pochopili, že se bez Boha dostali do slepé uličky a zlé věci opouštějí. Proto se Bůh smiloval a změnil své rozhodnutí…

Aktivita

Pomůcky: nádoba s popelem, sada šátků, papíry (fialové), lepidlo, svíčka.

Děti sedí v kruhu.

Po kruhu putuje nádoba s popelem zabalená do bílého šátku. Jeden druhému ji podáváme, potěžkáme a pošleme dál. Děti mohou odhadovat, co by v nádobě mohlo být.

Nádobu položíme doprostřed a vedoucí ji ve spolupráci s dětmi odkryje. Kdo z dětí chce, může jít doprostřed, na popel si sáhnout a vyslovit, jaký popel je, nebo co je přitom napadá.

Pokud to velikost skupiny dovolí, vedoucí pozve děti tak blízko nádoby s popelem, aby na něj všechny viděly.

Vždy jedno dítě může z popela vytáhnout jednu věc, ukázat ji ostatním a položit ji vedle nádoby. Přemýšlíme, co to mohlo být, než to prošlo ohněm a než se to stalo popelem. Např. ohořelý kousek papíru, dřívko, část šnečí ulity, větvička, starý prstýnek, kousek kosti, kolečko z hodin, knoflík, drátek, větvička kočičky apod.

Vedoucí upozorní na větvičku a připomene její souvislost s postní dobou a Popeleční středou.

Čeká nás Popeleční středa, začátek postní doby. Popel znamená, že všechno, co nám může připadat stálé, jisté a „věčné“, má svůj konec, že všechno, co jednou začne, také skončí, a také náš život jednou skončí.

Podle potřeb a otázek dětí můžeme hledat odpovědi na následující otázky:

- Co by vám bylo líto, kdyby to skončilo a kdyby se to proměnilo v prach a popel?

- Setkaly jste se s něčím, co bylo a najednou to skončilo, a vám to bylo líto?

Hovoříme tak dlouho, dokud mají děti potřebu. Slovo si mohou děti předávat tak, že to dítě, které mluví, může přisednout k nádobě s popelem a nakreslit do ní podle své potřeby otazník, vykřičník, nebo cokoli jiného. Děti mohou hádat. Kreslíme kříž, cestu, slunce, větvičku „kočiček“, vajíčko nebo zvon, nebo píšeme slova „křížová cesta“, „Popeleční středa“, „40“ apod.

Kdo si položí podobné otázky jako před chvílí my, dívá se pak na svůj život a na svět kolem sebe trochu jinak. Říká si, co má hodnotu? Co je pro mě důležité a co není? Co mám udělat, aby to jen tak rychle nepominulo a aby to mělo smysl?

Postní doba je doba, kdy můžeme takhle přemýšlet. Popel je znamením smrti, pomíjivosti, smutku, pokání, ale i očišťování, přemýšlení o tom, co je důležité a co není, co je pro mě cenné a co není, co umím zlepšit a co mám dělat, aby se nám na světě lépe žilo a abychom svoje životy, které jsou velikým Božím darem, žili tak, jak máme.

Každé dítě dostane fialový papír ve tvaru čtverce, příp. lepidlo. Položíme si papír před sebe a vysypeme na něj kříž popelem z nádoby uprostřed. Můžeme také kříž „předkreslit“ lepidlem.

Pokud děti s tím souhlasí, vedoucí je označí popelem na dlani nebo na čele znamením kříže. Přitom může vyslovit potichu nebo nahlas přání: Např. : Přeji ti, ať je Bůh s tebou. Přeji ti, ať se nenudíš. Přeji ti, ať tě baví… apod.

Vedoucí zapálí svíci a vloží ji do nádoby s popelem. Vedoucí se zeptá dětí, zda umí vyslovit, co se změnilo. Co tato proměna vyjadřuje? Jaký by obraz mohl mít název? Např. Černá se rozzářila. Svíce v popelu. Rozzářilo se světlo. Velikonoce.

Zakončíme modlitbou: Před námi je cesta. Je to cesta časem. Půjdeme po ní čtyřicet dní. Cesta začíná Popeleční středou a skončí Velikonocemi, začíná pomíjivostí a smrtí a končí nadějí na nový život, začíná pokáním a končí naším vykoupením, začíná smrtí a končí věčností. Pane, buď s námi na této cestě. Amen.

Přesah

Při udělování popelce (kříže z popela na čelo) se říká: „Pamatuj, že jsi prach a v prach se obrátíš“ (srov. Gn 3,19), anebo opakuje Ježíšovu pobídku: „Čiň pokání a věř evangeliu“ (srov. Mk 1,15). Jak důležité je slyšet a přijmout tyto výzvy právě v naší době! Jsme omezenými tvory, hříšníky, kteří ustavičně potřebují pokání a obrácení. Soudobý člověk, který se prohlašuje nezávislým na Bohu, se stává otrokem sebe samého a často se ocitá v neutěšené izolaci.

Vnitřní pokání křesťana může mít velmi rozmanité projevy. Tradičními a staletími osvědčenými prostředky pokání jsou: modlitba, odříkání — „půst“ a „almužna“ — tedy dobrodiní činěné ve prospěch těch, kdo jsou na tom hůře než my. Vedle klasických forem se v současné době v řadě zemí rozšiřuje např. „ekologický půst“ — omezení zbytečných jízd autem apod. Vždy ovšem půst vychází z biblické a církevní tradice a je zaměřen na zkvalitnění vztahu k Bohu, k druhým lidem i k sobě samému, a tím může ve svých důsledcích vést i ke zlepšení života celé společnosti.

Liturgie

Písně

Svítá: 239 — *Připravujte cestu*; 264 — *Poslal Bůh anděla*; 276 — *Před tvou tváří, Pane*; 398 — *Zní, zní, zní*

Evangelický zpěvník: 502 — *V pokoře srdce svého*; 688 — *Odpusť*

Haleluja Amen: 121 — *Můj Pán všechny svolá* (BTS 92); 41 — *Jonáš* (BTS 54)

Biblický text k zapamatování

Čiňte pokání a věřte evangeliu. (Mk 1,15)

Modlitba

Bože, náš Otče, jsi tak blízko pokorným a těšíš se ze všech, kteří se srdcem obrátí k tobě. Prosíme, pomoz nám, abychom těchto čtyřicet dní postu přijali jako cestu obnovy naší víry, abychom se k tobě obraceli, řídili se tvými slovy a sloužili ti ve svých bližních. Amen.

Odkaz na pracovní list
20 Jonáš
Odkaz na píseň
Otevřete brány hradeb kamenných
Poslal Bůh anděla (SV264)
Před tvou tváří, Pane, nemám vůbec nic
Zní, zní, zní hlas temný, tichý
V pokoře srdce svého přicházím, Kriste, k tobě
Odpusť (EZ688)
Jonáš (BTS54)
Cílová skupina
Školní

Předškolní

Katechetické cykly

Církevní rok

Biblický odkaz (kat)

Jonáš 1–3